

ТЕМА. Предмет, завдання, методи дитячої психології

ПЛАН.

1. Предмет і структура дитячої психології.
2. Завдання дитячої психології, її зв'язок з іншими науками.
3. Принципи та методи дитячої психології.

ЛІТЕРАТУРА.

Основна:

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. с. 14-15, 25-36.
2. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. для самот. роботи студ. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. Київ : Академвидав, 2010. с. 9-31.

Додаткова:

1. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія : навч. пос. Київ : Центр учбової літератури, 2007. с. 14-15, 25-36.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. с. 7-21

› **Вікова психологія** – це галузь психологічної науки, що вивчає закономірності розвитку та функціонування психіки людини на всіх етапах її індивідуального життя, тобто онтогенезу.

Включає себе:

- дитячу психологію;
- психологію підлітка;
- дорослої людини;
- людини похилого віку.

Дитяча психологія є окремою частиною вікової психології, що вивчає вікову динаміку психіки людини протягом дитинства, розвиток психічних процесів та психічних якостей особистості дитини.

Дошкільна психологія – це наука про психічний розвиток дитини від народження до 6-7 років (до вступу в школу).

- › Віковий період дитинства, згідно з документами ООН, починається від народження дитини і триває до досягнення нею юнацького віку.
- › У статті першій цієї Конвенції зазначається, що «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку».

У загальній **структурі дитячої психології** виділяють:

- психологію новонародженого;
- психологію дитини раннього віку;
- дитини-дошкільника;
- молодшого школяра;
- психологію підлітка;
- психологію ранньої юності.

- › Дитяча психологія є молодого наукою. Зародилась вона наприкінці XIX ст.
- › Основоположником вважають німецького вченого-фізіолога Вільгельма Прейєра (1841—1897) . Видав книгу «Душа дитини» - нотатки щоденних спостережень за розвитком свого сина.
- › Інтенсивно розвивалася вона у XX ст., у результаті чого виокремилася у спеціальну галузь психологічних знань.

- › Дитяча психологія тісно пов'язана в вивченні психіки дитини з іншими науками:
- загальна психологія;
 - анатомією і гігієною;
 - з філософією;
 - педагогікою;
 - з методиками;
 - з педагогічною психологією.

ЗАВДАННЯ ДИТЯЧОЇ ПСИХОЛОГІЇ

- › Розкрити сутність психологічних особливостей дітей дошкільного віку. Особливості психічних процесів (пізнавальних та емоційно-вольових), по-друге, становлення особистості (характеру, спрямованості, мотивації), по-третє, розвиток різних видів діяльності особистості).
- › Розкрити роль ведучої діяльності певного віку. Довести, що за допомогою діяльності відбувається розвиток психіки особистості.
- › Опрацювати методи наукових досліджень та використовувати їх в практичній роботі з дітьми.
- › Розкрити індивідуальні особливості психіки дітей, враховувати їх в освітньо-виховній роботі з дітьми.

Принципи вивчення психіки дитини

Психіка дитини надто вразлива, грубе втручання може загальмувати психічний розвиток.

Психологічні дослідження мають спиратися на основні **принципи**:

- принцип гуманізму та педагогічного оптимізму «Не нашкодь».
- принцип детермінізму (причинної обумовленості): не можна вивчити явище, не дослідивши причини, що його викликають;
- принцип розвитку: психічне явище слід вивчати в безперервному розвитку;
- принцип системності: досліджуючи той чи інший прояв психіки слід зважати на його взаємозв'язок з іншими проявами;
- принцип об'єктивності: знання, яке отримується в дослідженні має бути достовірним, науковим.

ЕТАПИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

– це способи, за допомогою якого можна отримати наукові факти, зафіксувати їх, проаналізувати.

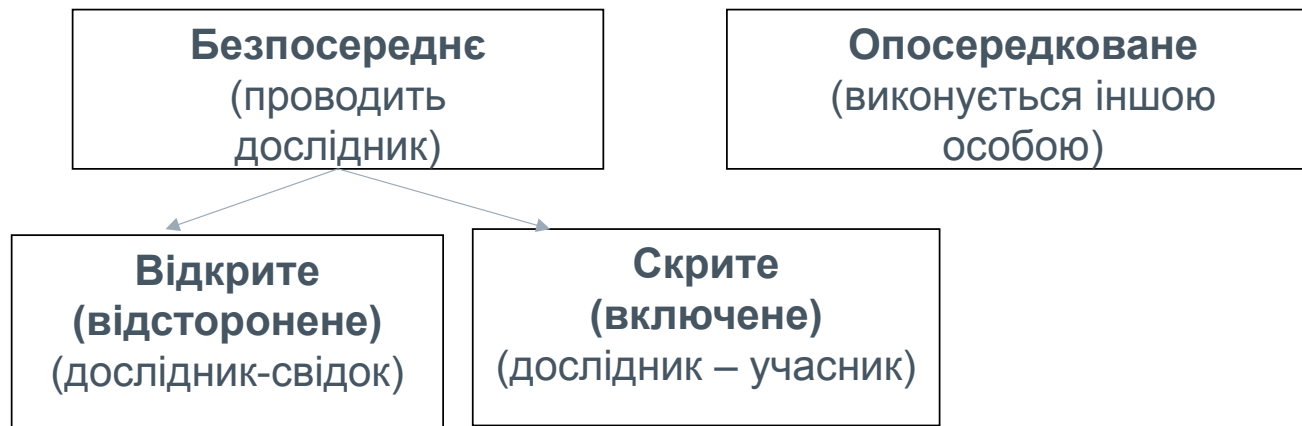

Характеристика методів психологічних досліджень.

1. **Спостереження** - цілеспрямоване сприйняття будь-якого психологічного явища, за допомогою якого експериментатор озброюється фактичним матеріалом та даними. Не втручання в життя об'єкта, а пасивне споглядання цього факту.

Види спостережень:

- За типом зв'язку дослідника та об'єкта.

- За часовою організацією.
 - короткочасне;
 - довготривале.
- За об'єктом, предметом.
 - *загальне* (за групою дітей); всі прояви психіки (темперамент, характер, воля)
 - *вибіркове* (окрема дитина); одна проблема (мислення чи пам'ять).

Техніка організації спостереження:

(обов'язково мати план обстеження)

Треба з'ясувати:

1. Об'єкт спостереження (за чим спостерігати).
2. З якою метою.
3. Як спостерігати (вид спостереження).
4. Як вести запис. Запис побаченого може бути у вигляді протоколів (де фіксується час, мета, умови проведення спостереження, об'єкт і все, що з ним відбувається - текстований запис). Результати спостережень можна фіксувати у вигляді таблиць, схем, магнітофонних записів, кінозйомок та фотографій.

Недоліки:

- суб'єктивність результатів (залежність від дослідника);
- неможливість контролювати ситуацію, втручатися в хід подій;
- неможливість повторити спостереження.

Експеримент – метод, який характеризується тим, що вивчення психологічного явища відбувається в спеціально створених умовах при планомірному впливі на об'єкт, що вивчається.

Специфіка та перевага експерименту:

1. Створення певних умов визиває те явище, або якість, яка потрібна дослідникові.
2. Дозволяє вивчати такі явища, які важко зустріти в звичайному житті.
3. Експеримент можна повторювати.
4. Експеримент дозволяє отримати більш доказові факти (висока точність результатів).
5. На відміну від пасивного спостереження в ході експерименту, дослідник активно втручається в процес явища, яке вивчається. Він може усувати одні явища та посилювати інші.

Недоліки:

- умови діяльності не відповідають реальності;
- піддослідні знають про те, що є об'єктами дослідження.

Типи експериментів:

1. В залежності від умов в яких проводиться дослідження:
 - *лабораторний* – проводиться в спеціально створених умовах (психологічних лабораторіях за допомогою відповідної апаратури);
 - *природний* - проводиться в звичайних повсякденних умовах

Види експериментів:

2. В залежності від мети розрізняють:
 - *констатуючий (констатувальний)* - отримання даних про стан явища на даному відрізку часу. (фіксація наявних психологічних особливостей людини).
 - *формулюючий (формувальний)* - орієнтований на стимуляцію бажаних психологічних впливів.
 - *контрольний* - перевірка ефективності розробленої методики.

2. **Бесіда** – метод отримання інформації, що передбачає безпосереднє, живе спілкування з досліджуваними за допомогою заздалегідь продуманих питань.

Бесіда може бути *індивідуальною* і *колективною*.

Бесіда може бути *діагностичною* (виявляє) та *корекційною* (формує).

Вона відрізняється від інтерв'ю тим, що передбачає встановлення двобічного контакту та взаємної симпатії. Методи бесіди допомагає виявити інтереси дітей, їх уявлення про те чи інші явища життя. Для проведення бесіди необхідно визначити мету, розробити програму, продумати питання (прямі та непрямі), їх послідовність. Система запитань повинна відповідати віковим і індивідуальним особливостям обстежуваних. Важливо створити під час бесіди атмосферу довіри, краще проводити в звичній обстановці, повинна бути невимушеною, доброзичливою.

3. **Інтерв'ю** - метод усного опитування, який дозволяє виявити досвід, оцінку і точку зору респондента. Одностороння бесіда, в якій ініціатор її задає питання, а співрозмовник відповідає. Інтерв'ю передбачає наявність заздалегідь продуманих питань, фіксацію відповідей. Інтерв'ю може бути нестандартизованим (запитання формулюються не до кінця можуть змінюватися в процесі дослідження) або стандартизованим.

4. **Анкетування** – метод письмового опитування, який за допомогою анкет, виявляє точку зору і тенденції, що мають місце в групі респондентів (інтереси, уподобання, ставлення до вибору дій, вчинків, праці, переживань). Для опитування масових суджень звертаються до методу анкетного опитування, економний метод збору даних, може проводитися заочно. Анкета має жорстку логічну інструкцію. Зміст питань і спосіб відповідей заздалегідь плануються.

По формі бувають:

- *закритого типу* (запитання має серію відповідей);
- *відкритого типу* (відповідь дає досліджуваний);
- *змішані*.

Може бути іменною, або анонімною.

Для перевірки надійності метод – можна повторити, контроль даних іншими методами (опитування третіх осіб, спостереження, аналіз доступних документів).

5. Тестування (лат. *test* – випробування) – метод діагностики, який використовує стандартизовані запитання і завдання, що мають визначену шкалу значень. Невеликі за обсягом і часом завдання, однакові для всіх обстежуваних.

Допомагає виявити:

- рівень певних психічних функцій (спостережливості, мислення, уяви, уваги);
- наявність чи відсутність певних знань, умінь, навичок, психічних якостей, вихованості;
- ступень придатності чи готовності до професії;
- психічні захворювання;
- інтереси, думки, здібності.

6. Аналіз продуктів діяльності (малюнків, поробок, аплікацій, ліплення, записів творчих розповідей тощо) - дозволяє отримати цінні дані, які характеризують індивідуальність кожної дитини: наявність тих чи інших здібностей, інтересів, нахилів, ставлення до продуктивних видів діяльності.

Малюнок «Моя родина»

ХТО НА МАЛЮНКУ?

- відсутність на малюнку якогось члена сім'ї свідчить про підсвідомі негативні почуття до цієї особи або відсутність з нею тісного емоційного контакту
- відсутність на малюнку самої дитини говорить про бажання відгородитися від близьких або труднощі з самовираженням («я зайвий», «мене не помічають»)
- предмети чи посторонні люди між членами родини означають перешкоди для спілкування

ДЕТАЛІ

- чим більш яскравим кольором намальований той чи інший член сім'ї, тим позитивніші емоції він викликає у дитини
- доволі часто тим же кольором, що й себе, дитина зображує найбільш близьку людину
- чим більшу площу займає малюнок, тим впевненіше відчуває себе дитина
- якщо багато простору не заповнено, а малюнок маленький, розташований скраю, дитина замкнена, не впевнена у собі та має занижену самооцінку

ХТО, ЯК І ЗА КИМ

- найбільш значима особа зазвичай зображується найпершою та має найбільший розмір
- якщо дитина зобразила себе на останньому місці та надто малого розміру – це може свідчити про дискомфорт та невпевненість у собі
- чим більша відстань між членами сім'ї на малюнку – тим менш дружньою сприймає її дитина
- ідеально – коли дитина зображена між мамою і татом і тримає їх за руку

ЧАСТИНИ ОБЛИЧЧЯ (трактування з точки зору дитини)

- голова: у кого найбільша – той найрозумніший
- очі: великі – тривога, прохання про допомогу та підтримку; надто вузькі чи маленькі – внутрішній плач, персонаж забороняє собі висловлювати почуття
- вуха: у кого великі вуха – той має більше прислухатися до інших та рахуватися з ними. У когось немає вух – людина повністю ігнорує усіх інших

ЧАСТИНИ ТІЛА

- рот: великий рот – джерело загрози, якщо рот не намальований (або у вигляді тонкої прямої лінії) – цей член сім'ї не може ні на що впливати, не висловлює почуттів
- шия – символ самоконтролю, раціональність
- руки – здатність до взаємодії та внесення змін. Чим більше пальців на руці – тим сильнішою є людина, мало пальців – прояв слабкості й нездатності діяти
- ноги – символ стабільності та надійності («твердо стояти на ногах»)
- зверніть увагу на площу опори – члени сім'ї стоять на землі (іншій поверхні) чи просто «висять» у повітрі
- сонце на дитячому малюнку – символ захисту та життєвої сили

7. **Метод соціометрії** – вивчення структури та стилю взаємовідносин у колективі через процедуру вибору. З цією метою організують гру «Секрет» або «Сюрприз», складають матрицю та соціограму.
8. **Метод незалежних характеристик** – одержання інформації про дитину з різних джерел (від двох вихователів, помічників вихователя, завідувача дитячого садка, матері, батька, бабусі та ін.)
9. **Метод самооцінки** виявляють рівень здатності особистості оцінювати себе загалом або свої окремі морально-психологічні якості. Пропонують оцінити себе за 5, 4- бальною шкалою оцінювання.
10. **Біографічний метод** – вивчення особистості за наявними документами її біографії (опитування, інтерв'ю, тести, опитування близьких людей, спогади очевидців, аналіз щоденників, листів).
11. **Близнюковий метод** допомагає виявити роль спадковості, середовища і виховання в психічному розвитку особистості.

π

Методи обробки даних – це кількісні (визначення середніх величин, побудова графіків, схем, таблиць) та якісні методи (аналіз і синтез отриманих даних, систематизація та порівняння з результатами інших досліджень).